

Проблеми на международното право

РУСКАТА ФЕДЕРАЦИЯ – ДЪРЖАВА ПРОДЪЛЖИТЕЛ НА СССР КАТО НОВА КАТЕГОРИЯ НА ПРАВОПРИЕМСТВО МЕЖДУ ДЪР- ЖАВИТЕ

Доц. д-р Пьотр Петрович Кремньов

При настъпване на факта на правоприемство между държавите обикновено се разграничават три категории субекти: държава предшественик, държава приемник и трети страни, незасегнати от ситуацията на правоприемството. Тази общопризната конструкция се създава в резултат на дългогодишната практика на междудържавни отношения, получила своята аргументация в правната доктрина и закрепена в двете Виенски конвенции относно правоприемството на държавите, съответно от 1978 и 1983 г. Практиката на правоприемството по отношение на бившия Съветски съюз обаче притежава своите характерни особености, които позволяват да се говори за нова категория правоприемство.

Скоро след подписването през м. декември 1991 г. на Алма-Атинските споразумения за прекратяване на съществуването на СССР като субект на международното право, още през м. декември същата година в официални заявления на редица чужди държави (Финландия, Чили, ФРГ, КНР, Великобритания) по отношение на Руската федерация се употребява терминът “държава продължител”¹. Такъв статут на Русия в бъдеще се признава от мнозинството държави в целия свят под формата на приемане на официални актове или на мълчаливо съгласие. Концепцията за “продължителството” е нова за международните отношения и не е известна до този момент в правната наука; в разглеждания исторически период съобразно с Русия тя се оказва политически целесъобразна и удобна в практически план, но в доктринално отношение поражда цял ред въпроси.

Преди всичко е необходимо да се изясни дали “продължителството” е идентично на понятието “континуитет” и може ли то да произхожда от теорията на последното? Доктрината на континуитета получава широко разпространение в западната правна наука от края на XIX в. и се разглежда в контекста на международната правосубектност на държавите. Под конти-

¹ Дипломатический вестник. 1992. № 1, с. 27-28; Протокол переговоров о межгосударственных российско-китайских отношениях от 27.12.1991 г. (п. 2); Меморандум о взаимопонимании относительно учреждения консульских учреждений РФ в Великобритании от 30.01.1992 г. (раздел 1) и т.д. // Материалы МИД РФ.

нуитет се разбира тъждество и непрекъснатост на държавата като международен субект в случаите на смяна на властта при неизменност на нейната територия и население. Л. А. Моджорян посочва: “Под идентичност и непрекъснатост на субектите на международното право се разбира базираната върху **фактическата непрекъснатост** на държавата (“население, организирано на дадена територия”) **непрекъснатост на международната правосубектност на държавите**”². В случай на “прекъсване” на международната правосубектност на държавата или на прекратяването ѝ като субект на международното право континуитетът е изключен. По-рано термините “континуитет” и “идентичност” се използваха в международно-правната литература като равнозначни понятия; понастоящем някои руски юристи международници излизат с аргументация на друга позиция, а именно, че: “В международноправната литература термините “идентичност на държавите” и “континуитет на държавите” се използват като синоними... Идентичността далеч не винаги означава “същия”. Често тя означава “също такъв”³. Съветската международноправна наука като цяло изхожда от непризнаването на доктрината на континуитета, като в частност отрича теорията на “идентичност на ФРГ с довоенна Германия”⁴. Възможно ли е взаимното заменяне или съчетаване на континуитет и правоприемство на държавите? В международноправната наука отдавна се издига тезата, че континуитетът (или “тъждеството на международната правосубектност” на държавата) и правоприемството на държавите са не само самостоятелни, но и взаимоизключващи се понятия. В правната доктрина обосновано се твърди, че “докато проблемът за тъждеството на международната правосубектност на държавите и континуитетът са свързани с тъждеството на субектите, проблемът на правоприемството е свързан с тъждеството на определени права и задължения на различни субекти. Казано с други думи, в случай на тъждество на международната личност на държавата и континуитета съществува един субект на международното право, а правоприемството предполага по необходимост наличието на две държави: държава предшественик и държава приемник, встъпваща в определени права и задължения на своя предшественик”⁵. Въпросът за правоприемството възниква “в резултат на териториални промени – напр. разпадане на държава на нейните състав-

² Моджорян, Л. А. Идентичность, непрерывность и правопреемство субъектов международного права // Советское государство и право. 1958. № 9, с. 61.

³ Черниченко, С. В. Объединенная Германия: продолжатель или правопреемник прежней // Дипломатический ежегодник. М., 1996, с. 156.

⁴ Черниченко, С. В. Теория международного права. Т. 2. М., 1999. С. 30-31; Объединенная Германия: продолжатель или правопреемник прежней // Дипломатический ежегодник. М., 1996, с. 154-158.

⁵ Барсегов, Ю. Г. Вступительная статья к изданию: О’Коннелл Д. Правопреемство государств. М., 1957. С. 7; Черниченко, С.В. Теория международного права. Т. 2. М., 1999, с. 62, 84-85.

ни части”⁶. Както посочва Дж. Кроуфорд: “...фундаменталната разлика между континуитета на държава и правоприемството на държава се състои в това, че в единия случай “същата” държава продължава да съществува, въпреки промените в правителството, територията и населението, а във втория случай може да се говори за смяна на една държава с друга по отношение на дадена територия”⁷. В резултат континуитетът изключва прекратяване на съществуването на международната правосубектност на държавата (“непрекъснатост на международната личност”) и правоприемство на държавите (т.е. правните последиствия на събитието правоприемство).

Констатацията на факта на прекратяване на съществуването на Съюза на съветските социалистически републики в качеството на субект на международното право е фиксирана в многобройни актове и споразумения: Споразумението за създаване на ОНД (“...констатираме, че Съюзът като субект на международното право и геополитическа реалност прекратява своето съществуване”); Алма-Атинската декларация от 21 декември 1991 г. (“С образуването на Общността на независимите държави Съюзът на съветските социалистически републики прекратява своето съществуване”); Споразумението за собствеността зад граница на бившия СССР от 30 декември 1991 г. (“...вземайки под внимание дълбоките изменения, довели до прекратяване на съществуването на Съюза на съветските социалистически републики като държава субект на международното право и геополитическа реалност”); Решение за дейността на Комисията по правоприемство от 15 май 1992 г. (“...прекратяване съществуването на СССР”); Споразумение за разпределянето на цялата собственост зад граница на бившия СССР от 6 юли 1992 г. (“...признавайки, че прекратяването на съществуването на СССР като държава субект на международното право”); Споразумение за правоприемство по отношение на държавните архиви на бившия СССР от 6 юли 1992 г. (“...признавайки, че едно от последиствията е прекратяването на съществуването на СССР”).

Разпадането на СССР е широко признато от страна на международната общност, а позицията за прекратяването на неговото съществуване в качеството на субект на международното право доминира в западната правна наука⁸. За правоприемници на СССР се признават всички влизали в състава му бивши съюзни републики – тази теза се проследява в актовете,

⁶ Моджорян, Л.А. Цит. съч., с. 61.

⁷ Crawford, J. *The Creation of States in International Law*. Oxford, 1979. P. 400.

⁸ Вж. напр.: International Law Association. *Aspects of the Law of State Succession*. Helsinki Conference. 1996, Berlin Conference. 2004; State Practice Regarding State Succession and Issues of Recognition. The Hague /London /Boston, 1999; Eisemann P.M., Koskenniemi M. *State Succession: Codification Tested Against the Facts*. Hague Academy of International Law. 2000; Namant H. *Démembrement de L'URSS et problèmes de succession d'Etats*. Bruxelles, 2007; Аман Э. Взгляд европейских юристов на распад СССР // Правоведение. 1999. № 2; Клапас Илиас. Правоприемство и континуитет в международном праве // Московский журнал международного права. 1992. № 4 и др.

приети още в периода на съществуването на Съветския съюз: в Договора за икономическа общност от 18 октомври 1991 г.⁹; в Меморандума за взаимно разбирателство по отношение на дълга на СССР и неговите правоприменици към чуждестранните кредитори от 28 октомври 1991 г.; точно е установен в Договора за правоприменство по отношение на външния държавен дълг и активите на СССР от 4 декември 1991 г., чиито положения са потвърдени в многостранни споразумения в рамките на ОНД. Статусът на всички страни участнички в ОНД, в т.ч. и на Русия, с буквалната формулировка “държави правоприменици на бившия СССР” е признат и фиксиран в цяла редица споразумения: Решение на Съвета на държавните глави на ОНД от 20 март 1992 г. (чл. 1); Споразумение за принципите и реда на изпълнение на Договора за обикновените въоръжени сили в Европа от 15 май 1992 г. (чл. 11); Споразумение за разпределяне на цялата собственост зад граница на бившия СССР от 6 юли 1992 г. (преамбюл); Решение за участие на държавите участнички в ОНД в Договора за разоръжаване (Договор за РСМД 1987 г., Договор за ПРО 1972 г.) от 9 октомври 1992 г. (чл. 1). Във всички подписани от Русия с останалите държави членки на ОНД двустранни споразумения за уреждане на въпросите на правоприменството по отношение на външния дълг и активите на бившия СССР се съдържа формулировката “основавайки се на положенията на Договора ... от 4 декември 1991 г. ...и Споразумението ... от 6 юли 1992 г.”; така отново се потвърждава статусът на всички държави на Общността в качеството на правоприменици на бившия СССР. Фактически върху принципите на правоприменство в съответствие със Споразумението за взаимно признаване на правата и регулиране на отношенията на собствеността от 9 октомври 1992 г. се осъществява разделянето на държавната собственост на бившия СССР: на имуществото, на въоръженията, на търговския и на значителна част от военноморския флот, на финансовите средства, на различните предприятия и институции от съюзно значение, създадени и финансирани за сметка на средствата от съюзния бюджет. Разделянето се извършва, изхождайки от принципа на разположението на съюзната собственост на територията на държавата приемник, а не от принципа за една “държава продължител”, като дяловете на останалите държави се определят чрез пресмятане на приноса на всяка страна. Освен това, върху принципите на правоприменство и вземайки предвид положенията на Виенската конвенция от 1983 г. се основават споразуменията за правоприменство по отношение на недвижимата собственост зад граница, активите и външния дълг на бившия СССР. И на тази основа разделянето (правоприменството) на подобни активи и собственост би се осъществило, ако бившите съюзни републики имаха възможност да погасят приспадащата им се част от съветския външен дълг.

⁹ Договорът е парафиран на 1 октомври 1991 г. от ръководителите на всички, освен на прибалтийските, съюзни републики // Известия. 1991. 4 октомври.

Така, изхождайки от положенията на приведените споразумения и прецизността на юридическите формулировки, няма основания да се говори за континуитет на Руската федерация или да се употребява по отношение на Русия терминът “континуитатор”. С оглед на изложените теоретически съображения допускането на противоположната позиция трябва да означава отричане на самата доктрина на континуитета. Някои известни руски учени международници посочват “неточността” или “недостатъчната юридическа прецизност” на формулировките, “съгласно които Русия сякаш е правопреемник на СССР”¹⁰. Твърди се, че да се говори за недостатъчна “шлифовка” на актовете за юридическо оформяне на прекратяване на съществуването на СССР като държава субект на международното право и геополитическата реалност, особено в Споразумението за създаване на ОНД от 8 декември 1991 г., означава да се изпитва неоправдан оптимизъм по отношение на квалификацията и професионалното ниво на съставителите на тези актове. Още комитетът от експерти на Обществото на народите по кодификацията на международното право отбелязва, че изборът на формата на договорите зависи от преценката на страните, обичаите на съответните ведомства, “а понякога и от небрежността на онези, които подготвят дипломатическите актове”¹¹. Създава се впечатлението, че държавните дейци на РСФСР, приели решението за “разпускането на СССР”, до средата на декември 1991 г. не само не предвиждат, но и не разбират до какви международноправни последици това ще доведе и с какви проблеми самата Русия може да се сблъска в близко бъдеще в резултат на техните прибързани действия. Показателно в този план, например, е виждането на ситуацията за мястото на Съветския Съюз в качеството му на постоянен член на Съвета за сигурност на ООН, на А. Козирев (бивш министър на външните работи на РСФСР, а след това и на РФ), изказано от него на 12 декември 1991 г. във Върховния съвет на РСФСР при обсъждането на въпроса за ратификацията на вече подписаното Споразумение за създаването на ОНД: “...що се касае до членството в Съвета за сигурност... то принадлежи и до ден днешен на СССР. А тези държави [РСФСР, Украйна и Република Беларус – б. а.] в съответствие с текста, който фигурира в Споразумението, че те поемат задълженията по международните договори на бившия СССР (чл. 12, б. а), стават негови правопреемници... И предмет на бъдещи преговори ще бъде въпросът за това, как да се делегира на Общността представителството в Съвета за сигурност и то да заеме мястото в Съвета за сигурност в качеството на колективен член”¹². Явно коментарите тук са излишни. В края на декември 1991 г. в МВНР на Русия също така се изказват своеобразни мнения по отношение на статуса на ръководителите на дипломатическите

¹⁰ Черниченко, С. В. Теория международного права. Т. 2. М., 1999, с. 87, 89.

¹¹ AJLL / 1926. Special Suppl. P. 215 // Лукашук, И. И. Современное право международных договоров. Т. 1. М., 2004, с. 519.

¹² Четвърта сесия на Върховния съвет на РСФСР. 12 декември 1991 г. Бюлетин № 21.

представителства на бившия СССР в чуждите страни и не се изключва вариантът на тяхната преакредитация от името на Русия: “Те всички са акредитирани с акредитивни писма, подписани... от Президента на СССР... логиката подсказва, че акредитацията на сегашните посланици трябва да бъде потвърдена от името на президента на Руската федерация”¹³. Но едновременно се изказват опасения, че връчването от нашите посланици на нови акредитивни писма ще породни необходимостта от приемането на нови акредитивни писма от чуждестранните посланици в Москва, “а на президента сега за това едва ли ще му остане време”¹⁴. Възниква логичният въпрос – а ако на президента на Русия тогава “му бе останало време”, то дали би се осъществила взаимна преакредитация на посланиците?

Изхождайки от Алма-Атинските актове за прекратяване на съществуването на СССР, а също така и от приетите споразумения по правоприемството и от политическо-правната позиция на участниците в Обединението, в това число и на самата Русия, първоначално всички държави членки на ОНД се разглеждат като правоприемници на СССР. Но реализирането на тази концепция в практически план се оказва твърде затруднително (ако не невъзможно) поради особеното международноправно положение на бившия СССР¹⁵. Преди всичко става въпрос за мястото на постоянен член в Съвета за сигурност на ООН, за статуса на ядрена държава и възникналата опасност от “разпространяването” на ядрено оръжие сред наследниците на Съветския съюз. Още през ноември 1991 г., “в периода на драматични за развитието на нашите отношения политически промени” в Съветския съюз, държавите от НАТО посочват необходимостта от осигуряване на безопасен и сигурен контрол над неговото ядрено въоръжение, “съсредоточено в ръцете на една власт”¹⁶. По време на своето посещение в Москва на 15-16 декември 1991 г. държавният секретар на САЩ Дж. Бейкър в преговорите с министър А. Козирев заявява, че “американската администрация е против появяването на нови независими държави, притежаващи ядрено оръжие и ядрени технологии” и се изказва в полза на преминаването в бъдеще на статуса на ядрена държава към Русия¹⁷, а в разговора с президента Б. Елцин се засяга и въпросът “за възможността за заемането от Русия на място в Съвета за сигурност”¹⁸. Освен това, във връзка с отсъствието в съвременното международно право на общопризнати норми за правоприемство на договорни задължения, международната общност е сериозно заинтересувана от избягването на ситуацията на своеобразен правен вакуум в отношенията с

¹³ Дипломатический вестник. 1992. №2, с. 30.

¹⁴ Пак там.

¹⁵ Вж. Лукашук, И. И. Международное право. Особенная часть. М., 2000, с. 344.

¹⁶ Заявление на сесията на Съвета на НАТО за събитията в Съветския Съюз от 7-8 ноември 1991 г. // Московский журнал международного права. 1992. № 1, с. 197-198.

¹⁷ Дипломатический вестник. 1992. № 1, с. 24.

¹⁸ Пак там, с. 25.

прекратилата съществуването си най-голяма държава в света – участник в около 600 многостранни и над 15 хиляди двустранни договори.

Въпросът за членството на бившия Съветски съюз в системата на ООН и други международни организации се решава от бившите съюзни републики едновременно с приемането на Алма-Атинските актове за създаването на ОНД. По инициатива на РСФСР Съветът на държавните ръководители в ОНД приема Решение от 21 декември 1991 г., което гласи: “Държавите в Общността поддържат Русия в това, тя да продължи членството на СССР в ООН, включително постоянното членство в Съвета за сигурност, и в други международни организации” (т. 1)¹⁹. По същество става дума за замяната на членството на Съветския Съюз в международните организации от Русия, по други въпроси на международните правоотношения на бившия СССР държавите приемници не приемат тогава съгласувани решения. Но вече след два дни държавите членки на Европейския съюз приемат по този повод т. нар. Заявление на дванадесетте от 23 декември 1991 г., в което се посочва: държавите на ЕС “вземат под внимание факта, че международните права и задължения на бившия СССР, включително и правата и задълженията в съответствие с Устава на ООН, ще продължат да се изпълняват от Русия. Те приветстват съгласието на правителството на Русия да приеме тези права и задължения и отговорността и в това качество те ще продължат приятелските отношения с Русия”²⁰. Така държавите на Евросъюза фактически признават не просто преминаването към Русия или приемането от нея на определени права и задължения, а продължаването на изпълняването от Русия на всички (не само по Устава на ООН) международни права и задължения на бившия СССР. Самата етимология на термина “държава продължител” произлиза, вероятно, от цитираното Заявление. Интересно е, че някои юристи от страните на ОНД оценяват посоченото Заявление като “завоалирана воля на Запада” или дори “натрапване и намеса във вътрешните работи” на страните на Общността²¹.

Точно през този период се набелязват промените в позицията на Русия по отношение на нейното правно положение съобразно правоприемството на бившия СССР – преход от статуса на една от държавите приемници към статуса на държава, продължаваща да изпълнява правата и задълженията на СССР. Този извод следва от публикуваните от МВнР на Руската фе-

¹⁹ Дипломатически вестник. 1992. № 1, с. 8-9. Решението подписват всичките 11 страни на ОНД, Грузия по онова време не приема участие в дейността на Обединението.

²⁰ Дипломатически вестник. 1992. № 1, с. 48-49.

²¹ Залинян, А. М. Правопреемство государств: проблемы и пути их решения. Ереван, 2000, с. 114. Макап че същевременно А. Залинян посочва: “Но трябва, сигурно, да се допусне, с основание, че в онези случаи, когато външните последици от промените в някоя страна могат да бъдат прекалено значителни и даже разрушителни чак до нарушаване на международната стабилност и мир... не бива ненамесата във вътрешните работи да бъде задължителен и непреклонен принцип на международното право, още повече, че границите на допустимата намеса са прекалено прозрачни”.

дерация в началото на януари 1992 г. материали: “Тези заявления [на страните на Европейския съюз от 23 декември 1991 г. – б.а.] в съвкупност с решенията на държавите участници в ОНД за продължаването от Русия на членството на СССР в ООН, в Съвета за сигурност на ООН и в други международни организации в юридически план служат като изходна точка на това, Русия да се разглежда не само като държава правопреемник, но и като държава, продължаваща осъществяването на правата и задълженията на СССР”²².

На 24 декември 1991 г. президентът на Русия отправи послание към Генералния секретар на ООН, в което се съобщава, че членството на СССР във всички органи и организации от системата на ООН, включително и в Съвета за сигурност, при подкрепата на държавите на ОНД “се продължава от Руската федерация (РСФСР)”²³. В това послание също така се съдържа формулировката, че Русия “напълно запазва отговорността за всички права и задължения на СССР в съответствие с Устава на ООН”. Разглеждане на този въпрос в други органи на ООН (Общото събрание, Съвета за сигурност, Шестия комитет) не се провежда, за разлика от случая Индия-Пакистан или случая със Съюзна Република Югославия, на която ѝ бе отказано продължаване на членството в организацията и международна правосубектност като продължител на бившата СФРЮ²⁴. В общодостъпните материали на ООН, в чуждата и руската литература отсъства публикувана информация или изследване на този въпрос в рамките на ООН. По отношение на това съществува единствено информационно съобщение на МВнР на Русия с твърде лаконично съдържание, съгласно което “Генералният секретар отправя това писмо [послание на президента Б. Елцин – б. а.] към всички членове на Организацията. Основавайки се на мнението на Юридическия департамент към Секретариата на ООН, той изхожда от това, че това обръщение носи уведомителен характер, констатира реалност и не изисква формално одобрение от страна на ООН. За съгласието с този подход съобщават всички постоянни членове на Съвета за сигурност, други държави, и от 24 декември 1991 г. Руската федерация продължава членството” в ООН²⁵. Твърди се, че въпросът за мястото на СССР в ООН се решава не съвсем “делнично и технократски” – въз основа на мнението на Юридическия департамент на организацията и изхождайки от “уведомителния характер” на писмото на президента на Русия. Въпросът се решава, в това число, в хода на многочасови консултации с Международния съд на ООН*. Прие-

²² Дипломатический вестник. 1992. № 1, с. 28-29.

²³ Дипломатический вестник. 1992. № 1, с. 1.

²⁴ See: Multilateral Treaties Deposited with the Secretary General. Status as at 31. December 2004. Vol. I. United Nations. New-York, 2005. P. XXXI.

²⁵ Дипломатический вестник. 1992. № 1, с. 29.

* За това свидетелства един от бившите съдии на Международния съд на ООН на Конференцията на Асоциацията на международното право в Берлин през 2004 година.

мането на друго решение – приемане на Русия в ООН като нова държава в качеството на постоянен член на Съвета за сигурност или съкращаването на количеството на постоянните членове на Съвета за сигурност на ООН за сметка на бившия СССР, би повлякло след себе си необходимостта от внасяне на изменения в Устава на ООН, което на свой ред (съгласно чл. 108 на Устава) изисква участието на вече прекратилия съществуването си СССР. Вероятно споменатото съгласие на водещите държави в света е продиктувано и от тези причини²⁶. Аналогични послания на президента на Русия са отправени към специализираните структури на ООН и към всички други международни организации, в които Русия също така продължава членството на СССР. Както и в случая с ООН, каквито и да е специални решения от страна на тези организации също не се приемат – чуждите изследователи дават многобройни примери за това²⁷. Също така Руската федерация не провежда преакредитация на постоянните представители на бившия СССР при тези международни организации.

В началото на м. януари 1992 г. Руската федерация е призната от 116 страни в света²⁸, при това ръководителите на редица държави заявяват, че Руската федерация в качеството ѝ на приемник на бившия СССР “се признава автоматически” от тях и никакви специални актове в това отношение няма да бъдат приемани²⁹. В края на м. декември и в началото на м. януари чуждите държави, имащи на територията на Русия дипломатически представителства и консулски учреждения, акредитирани към органите на властта на бившия СССР, посредством официални уведомления от тяхна страна и преминавайки реда за преакредитация, ги преобразуват в представителства към президента, правителството или МВнР на Руската федерация по съответния начин. Такива действия от страна на чуждите държави се възприемат от МВнР на РФ “като действия в рамките на признаване на Русия за държава, продължаваща СССР”³⁰. С оглед на тези обстоятелства МВнР на Русия изпраща на ръководителите на дипломатическите представителства в Москва нота от 3 януари 1992 г., в която е изразена молбата “да се разглеждат дипломатическите и консулските представителства [дипломатически представителства и консулски служби – б. а.] на СССР, акредитирани във Вашата страна, в качеството” на аналогични представителства и учреждения на Руската федерация³¹. По този начин се решава “въпросът за взаим-

²⁶ Вж. и: Charpentier J. Le phenomene etatique a travers les grandes mutations politiques contemporaines // *L'Etat souverain a l'aube du XXI siecle*, Colloque de la Societe Française du Droit International (SFDI). Pedone. Paris, 1992. P. 23 // Аман Э. Цит. съч., с. 223.

²⁷ Koskeniemi M., Lehto M. La succession d'Etats dans l'ex-URSS, en ce qui concerne particulierement les relations avec la Finlande // *Annuaire français de droit international*. 1992. P. 186-187 // Аман, Э. Цит. съч., с. 222-223.

²⁸ Дипломатический вестник. 1992. № 1, с. 33.

²⁹ Пак там, с. 36.

³⁰ Дипломатический вестник. 1992. № 3, с. 29.

³¹ Пак там. № 2, с. 34.

ната преакредитация” на посланиците. Това ясно показва различията между държавата, продължаваща да осъществява правата и задълженията на държавата предшественик от една страна, и държавата правоприемник и нов субект на международното право, от друга страна. Признаването от страна на чуждите държави и международните организации на факта на продължителство като цяло означава пренасянето на международноправния статус и правоотношения на държавата предшественик, СССР, върху държавата продължител, Руската федерация.

В допълнение на това на 13 януари 1992 г. МВнР на Русия изпраща на ръководителите на дипломатическите представителства в Москва нота, в която се съобщава, че Руската федерация продължава да осъществява правата и да изпълнява задълженията по отношение на международните договори, сключени от СССР, и по съответен начин ще изпълнява функциите на депозитар вместо правителството на бившия СССР³². С други думи, в споменатата нота се изразява молбата да се разглежда Руската федерация в качеството ѝ на страна (или участник) по всички сключени от Съветския съюз международни договори. Твърде показателна е реакцията от страна на международната общност: нито един депозитар на договор, било то длъжностно лице на международна организация или изпълняващо такива функции правителство на някоя страна, и нито един от участниците в многостранния договор не изразява протест или несъгласия с посоченото заявление на Русия.

Въпросът за преминаването на статуса на ядрена държава към Русия се решава малко по-късно. Според приетото от Съвета на държавните ръководители на ОНД Решение от 6 юли 1992 г.: “Държавите участнички в Общността като държави правоприемници на СССР поддържат Руската федерация в това, тя да продължи участието на бившия СССР в Договора за неразпространение на ядреното оръжие в качеството ѝ на държава, притежаваща ядрено оръжие, включително осъществяването на функциите на депозитар на Договора”³³. Република Беларус, Казахстан и Украйна, на територията на които остава ядрено оръжие на бившия СССР, поемат задължението да се присъединят към Договора от 1968 г. в качеството си на неядрени държави, а според Лисабонския протокол от 23 май 1992 г. (между САЩ, Русия, Беларус, Казахстан и Украйна) те се задължават на изнесат тези ядрени оръжия на територията на Руската федерация.

По този начин, за разлика от изложената формулировка на международната общност по отношение на статуса на Русия, политическо-правната позиция на самата Руска федерация през 1992 г. се състои в концепцията, съгласно която тя излиза и в качеството ѝ на негов правоприемник наравно с другите държави участнички в ОНД, и в качеството ѝ на държава, заме-

³² Пак там.

³³ Содружество. Информационный вестник Совета глав государств и Совета глав правительств СНГ. Минск, 1992. № 6, с. 52.

нила СССР в международноправните отношения³⁴. Анализът на сключените през този период договори в рамките на ОНД и практиката на междудържавните отношения показват, че държавите на Общността признават на Руската федерация именно такъв международноправен статус. По общо признание статусът на останалите държави в ОНД се определя в качеството им на държави приемници на СССР.

Мнението за “двойния статус” на Русия през онзи период от време намира отражение и в международноправната литература: някои юристи от държавите на ОНД отбелязват, че тя “излиза едновременно като “държава продължител” на СССР по отношение на една категория права и задължения и като държава приемник по отношение на друга категория права и задължения”³⁵. Само че дадената конструкция неоснователно се екстраполира от тях и върху съвременния статус на Руската федерация, при това терминът “държава продължител” се отъждествява с понятието “континуитет”, което от своя страна подразбира едновременно и континуитета на Русия, и нейното правоприемство по отношение на определени права и задължения. Както вече се отбеляза, континуитетът изключва правоприемството, и обратното; тези две понятия не могат да съществуват или едновременно да се проявяват в един и същи субект на международното право. Предвид гореизложените съображения доктриналните разминавания по дадения въпрос са непримирими.

Приема се, че с вземането на 9 октомври 1992 г. в Бишкек от Съвета на държавните ръководители в ОНД на принципното решение по “нулевия вариант” на дълговете възникват изменения в позицията на Руската федерация по отношение на нейния статус като “правоприемник на СССР”. “Нулевият вариант” на сметките и последвалото след това подписване на двустранни договори фактически означава, че държавите на Общността се съгласяват с поемането от Русия на правата и задълженията по отношение на външния дълг и активите на бившия СССР. Необходимо е да се отбележи, че такава ситуация се създава не във връзка с едностранните действия от страна на Руската федерация (още повече – оказва се принудително за Русия), а става резултат на съгласуван подход на всички държави участнички в Общността. Получава се, че вътрешната държавна собственост (т.е. цялата, намираща се на територията на Съветския съюз, собственост) и вътрешният дълг на СССР се разделят на принципа на правоприемството, а правата и задълженията по отношение на външния държавен дълг и задграничната движима и недвижима собственост на бившия СССР се наследяват от Русия.

³⁴ О международно-правовом статусе России и других государств-участников СНГ как правопреемников СССР // Дипломатический вестник. 1992. № 3, с. 29.

³⁵ Залинян, А. М. Цит. съч., с. 163; Тимченко, Л. Д. Проблема правопреемства государств в современном международном праве и Украина // Российский ежегодник международного права. СПб., 2001, с. 297-299.

Вследствие на това сферата на наследените права и задължения свидетелства за качествени изменения в правното положение на Руската федерация — към нея преминават практически всички правоотношения на бившия СССР с външния свят. Като цяло това означава придобиване от Русия на нов международноправен статус, който за първи път се обявява в Указа на президента на РФ от 8 февруари 1993 г. (“За държавната собственост на бившия СССР зад граница”), в който фигурира текстът: “Руската федерация, като държава продължител на СССР”. Занапред този статус на Руската федерация ще бъде посочван във всички официални документи.

Категорията “държава продължител” в сравнение с правоприемството е ново понятие в международното право и не е срещана по-рано в практиката на международните отношения. В доктрината концепцията на продължителство поражда противоречиви мнения. Западноевропейските автори, отбелязвайки повечето договори (и преди всичко този от 21 декември 1991 г.), в които Русия фигурира заедно с останалите държави приемници на СССР, при все това поставят акцента върху продължаването от нея на членството на СССР в ООН и другите международни организации, нотата на МВнР на РФ от 13 януари 1992 г. и съгласието с това от страна на международната общност. При това някои от тях стигат до извода за “идентичността на СССР с Русия” (Bothe M., Schmidt C.), други твърдят, че “Русия просто заема позицията на бившия Съветски съюз” в международните отношения (Koskenniemi M., Lehto M.), а трети, които са мнозинство, потвърждават “целесъобразността на приемането на тезиса за континуитета на Русия” (Ruiz-Fabri H., Crawford J., Charpentier J.,³⁶ Mullerson R.*); а също така и идентичността на съвременна Русия с “РСФСР до 1922 г.” (Th. Schweisfurth)³⁷. При руските юристи въпросът за “продължителството на Русия” първоначално поражда различни мнения: “По отношение на РСФСР [до 1922 г. — б. а.] новата Русия е държава продължител, а по отношение на СССР — правоприемник, също както и останалите 14 републики”³⁸; “От юридическа гледна точка концепцията за държава продължител означава основно и всеобхватно правоприемство” (И. И. Лукашук)**; “...продължителки на СССР и негови правоприемници стават всички държави членки на бившия СССР” (И. П. Блищенко)³⁹; “...безсмислено е, спо-

³⁶ Аман, Э. Цит. съч., с. 221-223.

* Mullerson R. The Continuity and Succession of States, by Reference to the Former USSR and Yugoslavia // The International and Comparative Law Quarterly. 1993. № 3.

³⁷ Московский журнал международного права. 1995. № 4, с. 96.

³⁸ Шинкарецкая, Г. Г. Проблемы правопреемства и границы Российской Федерации. // Московский журнал международного права. 1995. № 4, с. 97.

** Lukasuk, I. I. Rußland als Rechtsnachfolger in: Völkerrechtliche Verträge der UdSSR. Osteuropa Recht. 1993. № 4. S. 235-246. Цит. по: Московский журнал международного права. 1995. № 4, с. 95.

³⁹ Блищенко, И. П. Международно-правовые проблемы государств, входящих СНГ // Российский ежегодник международного права. 1996-1997. СПб., 1998, с. 268.

ред нас, да се измисля някаква концепция за продължаването от Русия на членството на СССР в ООН ... логически това е същото като продължаването от един субект на прекъснатия живот на друг субект” (Н. А. Ушаков)⁴⁰. С. В. Черниченко изгражда логически последователна правна конструкция на идентичността без континуитета по отношение на прибалтийските републики⁴¹, отрича възможността на едновременния статус на Русия като държава приемник и като държава продължител, и в крайна сметка е склонен да приеме “потвърждаване на нейния континуитет, но не правопреемственост”⁴².

Необходимо е да се отбележи, че концепцията за “продължителство” се подлага на правен анализ само от страна на проф. С. В. Черниченко, докато останалите автори се ограничават с кратки забележки без аргументация. Вземайки под внимание това, следва да се спрем на два основни момента. Първо, проф. С. В. Черниченко подлага под съмнение факта на прекратяване на съществуването на СССР като субект на международното право в резултат на разделянето на държавата: “...формулировката на Минския договор за прекратяването на съществуването на СССР като субект на международното право не трябва да се разбира буквално, а по-скоро като фиксиране на факта, че съществуващият субект на международното право ще продължи своето съществуване под друго име [т.е. СССР под друго име? – б. а.] във връзка с прекратяването на СССР като държавноправно обединение, определени териториални изменения, излизането от състава му на народа, създател на субекта СССР, както и на редица други народи”⁴³. [Същевременно възниква следният въпрос: ако в случая на възникване на мястото на Германия на два субекта на международното право (ФРГ и ГДР), континуитетът се отрича⁴⁴, тогава защо той е възможен в случая на възникване на мястото на СССР на петнайсет субекта на международното право?] И второ, формулировки за първоначалния статус на Русия като държава правопреемник наред с другите бивши съюзни републики би трябвало просто да се игнорират като юридическа нелепост⁴⁵. Следва да се

⁴⁰ Ушаков, Н. А. Правопреемство государств. Уфа, 1996, с. 21.

⁴¹ Черниченко, С. В. Теория международного права. Т. 2. М., 1999, с. 72-84, 96-107.

⁴² Пак там, с. 85-89.

⁴³ Черниченко, С. В. Континуитет, идентичность и правопреемство государств // Российский ежегодник международного права. 1996-1997. СПб, 1998, с. 16.

⁴⁴ “Независимо дали те [ФРГ и ГДР] са претендирали за континуитет по отношение на предишна Германия, самият факт на тяхното възникване на нейно място означава, че единна Германия като субект на международното право повече няма. Изглежда нелепо твърдението, съгласно което, наред с двата субекта на международното право, възникнали на нейно място, предишният субект продължава да съществува”. // Черниченко, С. В. Объединенная Германия: продолжатель или правопреемник прежней // Дипломатический ежегодник. М., 1996, с. 158.

⁴⁵ Черниченко, С. В. Теория международного права. Т. 2. М., 1999. С. 89; Вж. същия автор, Континуитет, идентичность и правопреемство государств // Российский ежегодник международного права. 1996-1997. СПб., 1998, с. 27.

съгласим с позицията на С. В. Черниченко относно това, че континуитетът не може да бъде частичен, него или го има, или той отсъства. Но изглежда спорно твърдението, че за отбелязването на “продължителството” може да се използва терминът “континуитет”⁴⁶. Редица изследователи в международноправната литература също така използват тези две понятия в качеството им на синоними⁴⁷, при това твърденията на отделни автори не са съвместими нито с континуитета, нито с правоприемството на държавите: “Правопродължаването (континуитетът) представлява специфична разновидност на правоприемството, когато при разделянето на държава юридически, практически и политически може да се признае само едната от всички държави в качеството ѝ на правоприемник на предишната държава”⁴⁸.

Като цяло в руската международноправна наука концепцията “Русия – държава продължител на СССР” не получава, за съжаление, подробен правен анализ и широко теоретично разглеждане, постепенно започва да се разбира в контекста на теорията на континуитета.

По мнението на автора, концепцията за продължителството не бива да има обосноваване от теорията на континуитета и не може да произлиза от него. Може да се съгласим или да отречем и скептично да се отнесем към мнението на едни или други юристи, изказвани теоретико-правни позиции, но, първо, не може да не се забележи или просто да се игнорира признанието от международната общност и доктрината като цяло на факта на прекратяване на съществуването на СССР като субект на международното право и, второ, на първоначалния статус на Русия в качеството ѝ на държава приемник наравно с другите държави участнички в Общността, фиксирани в многобройните споменати договори в рамките на ОНД, а също така и в работата на учредената междудържавна Комисия по въпросите на правоприемство на бившия СССР. Концепцията на продължителство не се вмести в традиционната теория на правоприемство, тя е плод на събитията на правоприемството на бившия СССР и трябва да се разглежда в качеството на нова правна категория.

Преди всичко следва да се спрем на терминологичната формулировка на самото понятие “държава продължител”. Твърди се, че е трудно то да се признае за сполучливо и коректно. В руския език думата “продължител” има значението на “лице, продължаващо и развиващо делото на своя предшественик”⁴⁹. Как може да се продължи това, което е престанало да същес-

⁴⁶ Черниченко, С. В. Объединенная Германия: продолжатель или правопреемник прежней // Дипломатический ежегодник. М., 1996, с. 154.

⁴⁷ Марочкин, С. Ю. Правопреемство государств // Международное право. Учебник. Отв. ред. Кузнецов, В. И., Тузмухамедов, Б. Р. М., 2007, с. 91, 94; Залинян, А. М. Цит. съч., с. 120, 163; Тимченко, Л. Д. Цит. съч., с. 297, 299, 302; Аман, Э. Цит. съч., с. 223.

⁴⁸ Гетьман-Павлова, И. В. Международное право. Учебник. М., 2006, с. 72 (§ Институт правопродолжательства в международном праве).

⁴⁹ Словарь современного русского литературного языка. Т. 11. М.-Л., Академия наук СССР. 1960. С. 1042; Толковый словарь русского языка. Под ред. Ушакова, Д. Н. М., 2001.

твува? Донякъде това е възможно в частното право, където в съответствие с теорията на универсалното правоприемство "...heres в римското право запазва правосубектността и юридическите отношения на покойника"⁵⁰. Но в доктрината отдавна е прието, че "правата и задълженията на индивидите и държавите не подлежат на сравнение" и във връзка с това "...аналогията с римското право е допустима единствено като метафора"⁵¹. Съдържащата се в Заявлението на държавите на Европейския Съюз от 23 декември 1991 г. формулировка за това, че те "...приемат за сведение, че правата и задълженията на бившия СССР... ще продължат да се изпълняват от Русия" съвсем не предрешава самия термин и не предопределя неговия избор. Нещо повече, в английския език, например, отсъства самият аналог на термина, затова го отбелязват като "continuing State", което не е съвсем същото, и за да се избегне объркването понякога посочват в скоби "gosudarstvo-prodolzatel"⁵². По-коректно, възможно би било използването на формулировката "Руската федерация – държавата, сменила СССР", т.е. встъпила в международните отношения вместо СССР⁵³. Но формулировката "Русия – държава продължител на СССР" трайно влиза в международноправната лексика и се налага да се служи с това понятие.

Съдържанието на концепцията на продължителство, изхождайки от примера на Руската федерация, се свежда до смяната или автоматичното пренасяне на правата и задълженията на държавата предшественик върху държавата продължител в международните правоотношения. Това се отнася и към автоматичното приемане на членството в международни организации, участието в многостранни договори и изпълняването на функциите на техен депозитар, смяна на "знамето", т.е. названието на държавата, дипломатическите и други представителства в чужди страни и в международни организации, придобиване на права и изпълняване на задължения по отношение на задграничната движима и недвижима собственост на държавата предшественик. По въпросите на правоприемството относно останалата държавна собственост, държавните архиви и вътрешния дълг на държавата предшественик положението на държавата продължител може по нищо да не се различава от правния статус на останалите държави приемници. Фактическият статус и правното положение на държавата продължител в много отношения са сходни със ситуацията на държавата предшественик, от което се отделя част или части от територията му. Принципната разлика се състои в това, че в случая на държавата продължител държавата предшественик се признава за прекратила съществуването си в качеството ѝ на субект на

Т. 2. С. 624. Печата се с изменения по изданието: Толковый словарь русского языка. М., 1935-1940.

⁵⁰ О'Коннелл, Д. Цит. съч., с. 38.

⁵¹ Пак там, с. 39.

⁵² State Practice Regarding State Succession ...P. 24.

⁵³ Вж.: Лукашук, И. И. Международное право. Общая часть. М., 2000, с. 344.

международното право. Накрая, държавата продължител може да бъде и под друго наименование – като държава, “сменила”, “заменила” държавата предшественик; в доктрината по отношение на Руската федерация се употребява терминът “генерален правоприемник на СССР”⁵⁴.

Очевидно е, че далеч не всяко събитие на правоприемство на държавите може да доведе до появата на държава продължител. За това е необходимо да са налице няколко съществени обстоятелства и преди всичко, държавата предшественик да заема такова стратегическо международноправно положение в света, че евентуалното прекратяване на нейното съществуване да доведе до възникването на сериозни проблеми за цялата международна общност. Понастоящем това се отнася преди всичко за мястото на постоянен член на Съвета за сигурност на ООН и статуса на ядрена държава. Правоприемството в този случай, т.е. преминаването на правата и задълженията на такава държава предшественик към държавите приемници, е неприемливо заради необходимостта от внасяне на промени в Устава и в състава на Съвета за сигурност на ООН, а също така и поради опасността от разпространяване на ядреното оръжие. Самата държава продължител трябва да заема значителна част от територията на държавата предшественик и по своя икономически и географски потенциал трябва да бъде в състояние да замени държавата предшественик. Според тези критерии РСФСР, като държавообразуваща съюзна република, се оказва “поискана” от международната общност за смяната на СССР в международните правоотношения⁵⁵. Освен самото положение, такава съставна част на държавата предшественик трябва да изрази своето съгласие да получи статуса на държава продължител. Така разпадането на Османската империя след Първата световна война се възприема от европейските държави като случай на отделяне на части от територията на държавата и те приемат Турската република като държава, продължаваща да изпълнява в международните отношения правата и задълженията на бившата империя. Турското правителство обаче се отказва от подобен статус и в хода на преговорите за сключване на Лозанския договор от 1923 г. заявява, че новата турска държава е същата държава приемник както и всички други възникнали на територията на Османската империя държави⁵⁶.

⁵⁴ Вж.: Лукашук, И. И. Цит. съч., с. 344; Аксенов, А. Б. О гражданстве в связи с правопреемством государств. Автореферат на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Казань, 2005, с. 25.

⁵⁵ Разбира се, концепцията за “продължителство” на СССР от Русия е продиктувана от чисто практически нужди // Черниченко, С. В. Континуитет, идентичность и правопреемство государств // Российский ежегодник международного права. 1996-1997. СПб., 1998, с. 15.

⁵⁶ Доклад на Комисията по международно право за работата на тридесет и първата и сесия. Общо Събрание. Официални доклади. Тридесет и четвърта сесия. Допълнение № 10 (А / 34 / 10). Ню Йорк, 1978, с. 199.

И накрая, най-важният критерий – държавата продължител трябва да бъде призната именно в това й качество от страна на трети държави, от международни организации (чийто член е била държавата предшественик) и от другите държави приемници. В случай на възражения при подобно признаване от трета държава във взаимоотношенията с нея държавата продължител може да се сблъска със ситуацията, когато тя ще бъде смятана за държава приемник по целия комплекс от въпроси на правоприемството. Някои западноевропейски изследователи посочват, че съгласието на останалите държави приемници по принцип не се изисква, достатъчно е и признаването от страна на трети държави⁵⁷. С даденото мнение може да се съгласим частично поради факта, че това не оказва съществено влияние на признаването като цяло, но в отношенията между държавата продължител и възразяващата държава приемник могат да възникнат различни спорни ситуации по въпросите на правоприемство. Признаването може да бъде изразено както в явна, така и в мълчалива форма, т.е. извършването на каквито и да било действия, свидетелстващи за признаването, или отсъствието на възражения.

Понастоящем може да се стигне до извода, че статусът на Руската федерация в качеството ѝ на “държава продължител на СССР” е признат от международната общност като цяло – както от страна на международните организации, така и от страна на практически всички държави в света. Освен вече споменатото Заявление на дванадесетте от 23 декември 1991 г. и официалните заявления от страна на трети държави в края на 1991 г., такъв статус отделно е фиксиран в различни двустранни актове на Русия с десетки други страни: Великобритания (Меморандум от 30 януари 1992 г.), Финландия (Протокол от 11 юли 1992 г.), Германия (Съглашение от 16 декември 1992 г.), Япония (Декларация от 13 октомври 1993 г.), Белгия (Договор от 8 декември 1993 г.), Испания (Договор от 12 април 1994 г.), Италия (Договор от 14 октомври 1994 г.) и др. Другите държави, ненаправили специални официални заявления за приемането на дадения статус на Русия, фактически се съгласяват с нейното продължителство в мълчалива форма. Като потвърждение на този статут на държава продължител освен отсъствието на възражения от други държави, може да се изтъкне и преобразуването на статуса на дипломатическите и други представителства на тези страни и на Руската федерация без взаимна преакредитация, както и регистрацията на правата на Русия върху недвижимостта на бившия СССР зад граница. Към края на 2005 година от 105 държави, на територията на които се намира недвижимото имущество на СССР, в 96 страни вече почти напълно е завършен процесът на регистрация на правата на Русия над това имущество.

⁵⁷ Ruiz-Fabri, H. Genèse et disparition de l'Etat a l'époque contemporaine // *Annuaire français de droit international*. 1992. P. 171 // Аман, Э. Цит. съч., с. 223.

В международноправната литература се отбелязва, че от всички държави по света единствено Австрия, Мексико и Украйна са изразили несъгласие с концепцията “Русия – държава продължител на СССР”⁵⁸. Що се отнася до Мексико, то според достоверни сведения правителството на тази страна през 1991 г. решава да се въздържа от проявяване на своята позиция по дадения въпрос. Но тя продължава да поддържа с Русия “същите отношения, както и със съветското правителство”, в резултат на инвентаризация на съветско-мексиканските двустранни договори наименованието на държавата се изменя на “Руска федерация”. По този начин, *de facto* Мексико негласно признава на Русия характеристиката “държава продължител” на СССР” и тя не бива да бъде причислявана към държавите, заявили своето несъгласие с концепцията на продължителство⁵⁹. Позицията на Австрия не е толкова определена и се проявява в няколко аспекта: по въпроса за правоприемството по отношение на двустранните съветско-австрийски договори, в т.ч. и към Русия, нейният подход е същият, какъвто и в случая с бившите ЧССР и СФРЮ – тя изхожда от принципа *clean slate*. Заедно с това Австрия не възразява против преобразуването на съветските представителства на нейна територия (и съответно на австрийските в Москва) на руски без взаимна преакредитация. Освен това, изпълнявайки длъжността депозитар на многостранни договори (например, Виенската конвенция за дипломатическите отношения от 1961 г., Виенската конвенция за консулските отношения от 1963 г. и Виенската конвенция за правото на международните договори от 1969 г.), австрийското правителство изхожда от продължаването на участието на Русия в договорите от датата на сключването им от Съветския съюз (т.е. в качеството на продължител, а не на правоприемник). Несъгласието на Австрия с концепцията на продължителство в най-съществени черти се заключава в отказа да смени титула на собственика на разположеното на нейна територия съветско недвижимо имущество в полза на Руската федерация – “до уреждането на този въпрос между Русия и Украйна”⁶⁰. По тази причина процесът на регистрация на правото за собственост на Русия върху тази недвижимост в Австрия продължава да се намира в замразено състояние.

Изглежда единственият непримирим противник на статуса на Русия като държава продължител на СССР е Украйна. Започвайки от м. декември 1991 г. и до ден днешен, украинската страна остава във формата и контекста на Решението, прието от Съвета на държавните глави на Общността на 20 март 1992 г. (за образуването на Комисия по правоприемство): “Да се

⁵⁸ International Law Association. Aspects of the Law of State Succession. Helsinki Conference. 1996; Цыбуков, В. В. Проблемы правопреемства в Содружестве Независимых Государств. М., 1994, с. 14.

⁵⁹ Информационна справка на посолството на Мексико в Москва № RUS00985/350-1-1 от 31 март 2006 г. Справката е любезно предоставена от посолството по молба на автора.

⁶⁰ Сведенията са любезно съобщени от сътрудниците на посолството на Австрия в Русия.

признае, че всички държави участнички в ОНД са правоприменици на правата и задълженията на бившия СССР”*. Забележително е, че още Меморандумът за взаимното разбиране по въпроса на правоприменството на международните договори на СССР от 6 юли 1992 г., в който такава формулировка отсъства, е подписан от президента на Украйна с уговорката (написана от Л. Кравчук собственоръчно): “Вземайки под внимание Решението от 20 март 1992 година в Киев по въпроса, засягащ правоприменството”⁶¹. В концентриран вид позицията на Украйна е изразена от нейния представител на заседание на Съвета на управляващите на МАГАТЕ 18 юни 1992 г.: “Изхождайки от принципни съображения, Украйна не може да признае каквото и да било специален статус на Руската федерация в сравнение с другите държави приемници на Съветския Съюз по отношение на договорите, собствеността и задълженията на бившия СССР. Единствено изключение е споразумението, постигнато в рамките на ОНД, позволяващо на Руската федерация да заеме мястото на СССР в ООН, включително и постоянното членство в Съвета за сигурност... По всички други въпроси Руската федерация никога не е молила и никога не е получавала съгласие от страна на Украйна или другите държави приемници, съответно тя не може да претендира за статуса на приемник на СССР по отношение на собствеността, договорите или други права и задължения” на бившия СССР⁶². Политиката на Украйна не се изменя и в междудържавните отношения тя, както по-рано, излиза от тези международноправни позиции.

Най-голяма активност се проявява от украинската страна по отношение на задграничната недвижима собственост на бившия СССР. Практически във всички държави в света, с които тя има дипломатически отношения, МВнР на Украйна изпраща блокиращи ноти с молба да не се извършва пререгистрация върху Руската федерация на правата за собственост на недвижимото имущество на бившия СССР. Но такива ноти не намират разбиране и поддръжка сред болшинството от държавите в света. Редица големи държави (напр. Канада, Франция, Япония) заявяват, че признаването на статуса на Русия като държава продължител на СССР следва да се разглежда като тяхно задължение по международното право и то се отнася до целия комплекс от въпроси на правоприменството. Понастоящем само в по-малко от 10 страни (Австрия, Люксембург и др.) процесът на пререгистрация не е завършен или спрян “до уреждане от Русия и Украйна на въпроса за правоприменството по отношение на задграничната недвижимост на бив-

* Впрочем, към тази точка Б. Елцин собственоръчно написва допълнителна забележка: “освен държавната собственост”.

⁶¹ Материали на депозитара на документите на правния департамент на Изпълнителния комитет на Обединението на независимите държави.

⁶² IAEA. Record of GOV/OR Meeting 784. Para 91; Подобни виждания са широко разпространени и в международноправната доктрина на Украйна – вж.: Ноговіцина, Ю. О. Міжнародно-правові аспекти правонаступництва України. Київ, 2006.

шия СССР". В края на 90-те години на XX и през първите години на XXI век украинската страна подава искове в съдилищата на Великобритания, Дания и Германия за обжалване на регистрацията на правото на собственост на Русия по отношение на сградите на търговските представителства на бившия СССР в тези страни⁶³. Тук е необходимо да се посочи, че националните съдилища на посочените държави разглеждат не междудържавния спор между Русия и Украйна, а действията на муниципалните органи по регистрацията в градския кадастър на правата на Русия върху тези сгради. Но фактически е поставен въпросът за потвърждаването или отричането по съдебен ред на статуса на Руската федерация като държава продължител. Лондонският съд оставя в сила решението на муниципалния орган за правото на Русия на владение на посоченото недвижимо имущество, но без правото да се разпорежда с него до разрешаването на въпроса от самите спорещи страни. През 2000 г. посолството на Украйна в Дания подава апелация в съда на втора инстанция, а след това във Върховния съд на Дания с искането да отмени регистрацията на правата на собственост на Руската федерация върху сградите и другите помещения на търговското представителство и посолството на бившия СССР в Гентофте и Копенхаген. В решението на Върховния съд на Дания от 22 март 2007 г. специално се посочва, че Съдът разглежда само обстоятелството, дали са осъществявани изменения на титула на собственика в съответствие с правилата за регистрация. Едновременно с това съдът изхожда от официалното заявление на Министерството на външните работи на Кралство Дания от 29 септември 2000 г. за целите на регистрацията на оспорваната собственост: "Руската федерация, РСФСР (Русия) се разпорежда с горепосочената собственост от момента на прекратяване съществуването на държавата предшественик СССР... Дания признава Руската федерация в качеството ѝ на държава приемник и продължител на Съюза на Съветските Социалистически Републики. Руската федерация поема всички права и задължения по отношение на недвижимото имущество зад граница". Върховният съд смята заявлението на МВНР на страната за съответстващо на прерогатива на правителството съгласно Конституцията на Кралство Дания (чл. 19) и определя даденото заявление като достатъчно основание за изменението на титула на собственика по отношение на оспорваното имущество, а решението на кадастралните съдилища оставя в сила⁶⁴. Така статусът на Руската федерация като "държава продължител на СССР" по отношение на недвижимата собственост на бившия Съветски Съюз е потвърден от висшата съдебна инстанция на Дания.

⁶³ Ноговіцина, Ю. О. Цит. съч., с. 122-123.

⁶⁴ Вж. подробно: Шитков, С. В. "Датский прецедент" в решении вопроса о праве Российской Федерации на недвижимость бывшего СССР // Право и управление. XXI век. 2008. № 1, с. 30-37.

Видно от гореизложеното, позицията на Украйна се разминава с повсеместната практика на междудържавните отношения и на международните организации, западноевропейската и руската доктрина на международното право.

Правейки равностойка по разглеждания въпрос, може да бъде направено следното заключение. Практиката на правоприемство на бившия СССР поражда неизвестна по-рано юридическа категория – държава продължител. Тя не е производна от доктрината на континуитета, тя е ново понятие в теорията и практиката на правоприемството на държавите и се състои в смяната в международните правоотношения на държавата предшественик с държавата продължител. Статусът на Руската федерация като държава продължител на СССР е признат от страна на всички международни организации и на практика от всички държави в света.

Превод от руски език: Георги Спасов